

Справа „Деркач і Палек проти України” (Derkach and Palek v. Ukraine)

У рішенні, ухваленому 21 грудня 2004 року у справі „Деркач і Палек проти України”, Суд постановив, що:

- було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд);
- не було необхідності вивчати скаргу на предмет порушення ст.13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту);
- було порушено ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд постановив сплатити п. Деркачу 1405,08 євро, а п. Палеку 2380,92 євро на відшкодування матеріальної шкоди.

Обставини справи

Заявниками є громадяни України — Валентина Миколаївна Деркач (1962 р.н.) та Микола Іванович Палек (1957 р.н.). Вони проживають у м. Вишгороді Київської області.

У 2001-2002 роках заявники порушили окремі цивільні справи у національних судах першої інстанції проти їхнього колишнього роботодавця — державного підприємства “Атомспецбуд”, яке виконувало будівельні роботи у м. Чорнобилі, а саме у зоні обов’язкової евакуації.

Рішенням Вишгородського районного суду Київської області (далі — районний суд) від 5 березня 2002 року, Відповідач був зобов’язаний виплатити п. Деркач заборгованість по заробітній платі і грошову компенсацію за порушення строків її виплати, що разом становило 9133 грн. (1405,08 євро). Рішення набуло чинності, і 22 квітня 2002 року Державна виконавча служба (далі — ДВС) відкрила виконавче провадження.

Рішенням районного суду від 15 травня 2002 року п. Палеку було присуджено відшкодування заборгованості по заробітній платі та компенсацію за порушення строків її виплати, що разом становило 15476 грн. (2380,92 євро). Рішення набуло чинності; і 8 серпня 2002 року ДВС відкрила виконавче провадження.

29 червня 2002 року Міністерство енергетики вирішило ліквідувати згадане підприємство з огляду на його нерентабельність. 18 липня 2002 року була створена ліквідаційна комісія. У грудні 2002 року виконавчі листи в обох справах були направлені до ліквідаційної комісії.

Зазначені судові рішення досі невиконані, зокрема й через те, що накласти арешт на майно з метою виконання судових рішень було неможливо. Накладення такого арешту могло здійснюватися лише після надання спеціального дозволу Міністерством з питань надзвичайних ситуацій, оскільки майно боржника знаходилося у чорнобильській зоні радіаційного зараження. Такий дозвіл не був наданий.

Зміст рішення Суду

Покликаючись на ст. 13 та ч.1 ст.6 Конвенції, заявники скаржились на невиконання судових рішень, винесених на їхню користь. Вони стверджували, що у них не було ефективного засобу правового захисту, за допомогою якого можна було б повернути заборговані суми від підприємства-боржника. Заявники також скаржились на порушення їхнього права на мирне володіння майном, гарантованого ст.1 Першого протоколу до Конвенції.

У своїх зауваженнях Уряд звернув увагу на те, що заявники не вичерпали національних засобів правового захисту перед тим, як звертатись до Суду, оскільки не оскаржили в національному суді бездіяльність ДВС і не вимагали компенсації шкоди, заподіяної такою бездіяльністю чи знеціненням присуджених коштів.

Суд знову нагадав, що метою ч.1 ст. 35 Конвенції є надати можливість Договірним Сторонам запобігти або ліквідувати порушення Конвенції на національному рівні до того, як вони будуть оскаржені у Суді. Однак потрібно вичерпувати лише ті національні засоби

правового захисту, які є ефективними. Термін „ефективний” стосовно засобу означає, що такий засіб відверне порушення, припинить його тривання чи забезпечить адекватне відновлення порушеного права (див. рішення Суду у справі *Kudla v. Poland*). Саме на Уряді, який стверджує про невичерпання певного засобу правового захисту, лежить обов’язок довести Суду, що даний засіб був ефективний і доступний у відповідний час як в теорії, так і на практиці (див. рішення Суду у справі *Khokhlich v. Ukraine*).

У даній справі судові рішення не виконувались незалежно від зусиль ДВС. Більше того, після припинення виконавчого провадження і передачі виконавчих документів до ліквідаційної комісії ДВС не мала стосунку до процедури виплати боргів заявникам. Суд відхилив дане зауваження Уряду, оскільки той засіб правового захисту, про невичерпання якого стверджував Уряд, в принципі був не спроможний припинити триваюче порушення прав заявників, а саме: припинити тривале невиконання остаточного судового рішення про виплату коштів заявникам.

Крім того, Уряд стверджував, що хоча підприємство-боржник і було засноване на державній власності, воно все ж є окремою юридичною особою, за зобов’язаннями якої держава відповідати не може. Тому виконання зазначених судових рішень не могло залежати від держави чи від її бюджету.

Таким чином, перед Судом стоїть питання, чи відповідає держава за борги державного підприємства, яке є самостійною юридичною особою. Суд дійшов висновку, що Уряд не довів наявності такої інституційної та операційної незалежності підприємства „Атомспецбуд” від держави, аби усунути його від відповідальності за власні дії чи бездіяльність (див. ухвалу Суду про прийнятність у справі *Radio France and others v. France*).

Суд спирається на свої висновки у справі *Mykhalenko and Others v. Ukraine*, в якій вже розглядалося питання про невиконання судового рішення щодо виплати заборгованостей тим самим підприємством. У §45 цього рішення Суд дійшов висновку, що згідно з ч.1 ст. 6 Конвенції держава є відповідальною за таке невиконання судового рішення згаданим підприємством з огляду, зокрема, на те, що його діяльність здійснювалась під прямим контролем Уряду (цей контроль сягав навіть питань регулювання умов трудових договорів та розмірів оплати праці) і саме держава заборонила накладати арешт на майно з причин небезпеки радіаційного зараження, а управління підприємством з 1998 року було передано Міністерству енергетики.

Таким чином, Суд не знайшов підстав визнавати заяви п. Деркач та п. Палека неприйнятними і прийняв їх до розгляду по суті.

Заперечуючи наявність порушень Конвенції, Уряд відзначив, що ДВС вжила усіх можливих заходів для виконання судових рішень. Однак після прийняття рішення про ліквідацію підприємства ДВС не могла бути відповідальною за невиконання рішення чи звинуваченою у бездіяльності. Уряд також наголосив, що власність боржника перебувала у зоні радіаційного зараження. Тому накладати арешт на майно було неможливо без наявності спеціального дозволу, у видачі якого Міністерство з питань надзвичайних ситуацій відмовило.

Суд вкотре нагадав, що ч.1 ст. 6 Конвенції гарантує кожному право на судовий розгляд при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов’язків. Це положення становить собою „право на суд”, одним із аспектів якого є право на доступ до правосуддя. Однак дане право було б ілюзорним, якби національні правові системи Договірних Сторін допускали невиконання остаточних судових рішень, які набули чинності. Немислимо, щоб ч.1 ст. 6 Конвенції детально встановлювала процесуальні гарантії сторін у справі — справедливість, публічність, розумність строку провадження, але водночас не гарантувала б виконання судового рішення. Тлумачення положення ч.1 ст. 6 Конвенції як такого, що пов’язане лише із доступом до правосуддя і порядком судового розгляду, могло б призвести до ситуації, яка не відповідатиме принципу верховенства права, який Договірні Сторони зобов’язались поважати, ратифікуючи Конвенцію. Виконання рішення, ухваленого будь-

яким судом повинно розглядатися як невід'ємна частина „судового розгляду” — для досягнення цілей ст. 6 Конвенції (див. рішення у справі *Burdov v. Russia*).

Відсутність необхідних фінансових коштів не може бути виправданням невиконання судового рішення про виплату боргу. У виключних ситуаціях затримка у виконанні рішення може бути виправдана. Але така затримка не повинна завдавати шкоди самій сутності права, гарантованого ч.1 ст. 6 Конвенції (див. рішення у справі *Immobiliare Saffi v. Italy*). У даній справі не було підстав позбавляти заявників можливості скористатися результатами успішного розгляду справи.

Суд звернув увагу на те, що судові рішення, ухвалені на користь заявників у 2002 році, досі не були виконані, і Уряд не може виправдовуватися тією обставиною, що питання адміністрування боргами були передані до ліквідаційної комісії. За державними органами залишається обов'язок забезпечувати вчасне і повне виконання остаточного й обов'язкового судового рішення про виплату грошових коштів.

У зв'язку із неспроможністю вжити заходів на виконання остаточного судового рішення органи влади позбавили положення ч.1 ст. 6 Конвенції будь-якого практичного значення. Тому мало місце порушення ч.1 ст. 6 Конвенції.

Суд вирішив, що немає необхідності досліджувати цю ж скаргу на предмет порушення ст. 13 Конвенції.

Стосовно порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції Уряд погодився з тим, що суми, присуджені заявникам згідно з рішеннями національних судів, становили майно у сенсі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Уряд також визнав, що невиконання судових рішень може розглядатися як втручання у права заявників на мирне володіння їхнім майном. Однак таке втручання – на думку Уряду – було виправданим загальними інтересами, а саме: необхідністю контролювати вихід радіаційно заражених об'єктів з чорнобильської зони. Велика кількість кредиторів цього підприємства вимагала від ліквідаційної комісії та держави вжиття системи заходів для задоволення їхніх вимог.

Суд нагадав, що, відповідно до його прецедентної практики, невиконання судового рішення, ухваленого на користь заявника, означає втручання у його право на мирне володіння майном у сенсі ч.1 ст.1 Першого протоколу до Конвенції (див. рішення Суду у справі *Burdov v. Russia*).

Суд вважає, що триваюче й донині (понад два роки) невиконання судового рішення, винесеного на користь заявників, означає втручання в їхнє право на мирне володіння майном у сенсі ч.1 ст.1 Першого протоколу до Конвенції.

Дане втручання частково можна було б виправдати з огляду на необхідність заборонити вивезення об'єктів власності підприємства-боржника з території обов'язкової евакуації, зумовленої радіаційним зараженням. Однак, на думку Суду, така заборона, хоча й обумовлена очевидними правомірними публічними інтересами, все ж не забезпечує справедливого балансу між інтересами держави та інтересами заявників. Як наслідок, увесь фінансовий тягар впав на заявників, і Уряд не зумів належно пояснити, чому не було виділено кошти для оплати заборгованості перед заявниками.

У зв'язку із неспроможністю вжити заходів на виконання остаточного судового рішення, органи влади перешкодили і надалі перешкоджають заявникам отримати повністю грошові кошти, право на які вони мають. Тому має місце порушення ст.1 Першого протоколу до Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.